

prof. dr. Harai Dénes ny. ezredes:

AZ ALKALMAZOTT ANTROPOLÓGIA KÉRDŐJELEI ÉS KATONÁINK BIZTONSÁGA

A szerző álláspontja az, hogy a kulturális antropológia katonai szempontból is fontos tudomány, de annak szerepe – különösen a Magyar Honvédség esetében – még nem teljesen meghatározott. A kulturális antropológia segít megérteni a helyi kultúrát és az ember viselkedését, valamint segíti a parancsnoki döntéshozatalt. Az antropológusnak nem áll elég idő a rendelkezésére a harctéren az élő tapasztalatok elemzésére, ezért az adatok és információk ambivalensek. Van ellentmondás a gyakorlati ész és a tudomány között etikai szempontból is. A szerző példákkal illusztrálta a problémát. Az amerikai minta alkalmazható a missziókban.

Kulcsszavak: kulturális antropológia, alkalmazott tudomány, lokális háború, emberi viselkedés, etika, gyakorlati értelem, döntési folyamat, felelősség.

The question marks of applied antropology and security of our soldiers

The author's standpoint is that cultural antropology is an important science from a military aspect too, but its role is not yet fully determined especially in the Hungarian Army. It helps to understand the local culture and the individual behaviour and it also supplies the comander's decision-making process. The antropologist does not have enough time on the battlefield for immediate analysis of experiences, and so the data and conclusions are ambivalent. There is an opposition between practical reason and science from an ethical dimension too. The author illustrates this problem with examples. The American model is applicable in the missions.

Keywords: cultural antropology, local war, applied science, individual behaviour, etics, practical reason, decision-making process, responsibility.

„Üdv annak, aki bárkivel jót térszen!”
perzsa Halottaskönyv

Az alkalmazott antropológia szerepe a XXI. század katonai műveleteiben címmel rendezett 2010. május 13-án konferenciát a Miskolci Egyetemen a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának (ME BTK) Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézete, az MH Civil Katonai Együtműködési és Lélektani Műveleti Központ (CKELMK) és a Magyar Hadtudományi Társaság Civil-katonai Kapcsolatok Szakosztálya. A konferenciát, amelyen színvonalas, informatív előadások hangzottak el, *dr. Illésné dr. Kovács Mária*, az ME BTK dékánja nyitotta meg. Az előadók között voltak a CKELMK olyan kitűnő fiatal tisztjei, alkalmazott antropológusai, mint *Sztankai Krisztián* főhadnagy, *Hetzmann Diana* főhadnagy, *Gasparics Zalán* százados, valamint *Koppányi Zsuzsa*. Gondolatgazdag előadásokat tartottak az egyetem intézetének vezetői, oktatói: *dr. Kotics József* igazgató, *dr. Biczó Gábor* és *Török Zsuzsanna*. A témát *dr. Padányi József* mérnök ezredes *A Magyar Honvédség a béketámogató műveletekben*, valamint *dr. Kotics József* igazgató *Az alkalmazott antropológia elméleti és módszertani kapcsolódásai a válságkezeléshez* című előadásai vezették fel.

A jelen írásom címében szereplő „kérdőjelek” kifejezés arra utal, hogy vannak olyan vonatkozások, amelyeket a konferencián elhangzott előadások jeleztek, és a szakemberképzés szempontjából elgondolkodtatóak.

*

A jelzett kérdőjelek egyike az amerikai alkalmazott-antropológia érvényessége, értéke. Ennek lényegét G. Foster úgy fogalmazta meg, hogy célja nem a társadalomtudományi kérdések, hanem az adott gyakorlati probléma megoldása, a változás elősegítése. Az alkalmazott antropológia céljai – John van Willigen szerint – az információgyűjtés, a politikai döntéshozatal (policy), valamint az intervenció.

Az amerikai szakemberekben – szemben a tudomány európai művelőivel (például Claude Lévy-Strauss-szal, Bronislaw Malinowskival, Ferenczi Sándorral, Róheim Gézával és társaikkal) – van egyfajta görcsös „mást csinálni akarás”. Arra törekednek, hogy szakítsanak az európai „tisza” kulturális antropológiával. (Megjegyzem, láttam Washingtonban olyan kiállítást az izmusokról [expresszionizmus, kubizmus, futurizmus stb.], amely egyetlen utalást sem tartalmazott arról, hogy a jelenségnek valamilyen köze lenne Európához...) Konceptiójuk nem a terepen természetes körülményeik között talált egyének, társadalmak és kultúrák a tudományos szenvedélytől hajtott megismerése, hanem akciószerű beavatkozás a folyamatokba. Az ilyen természetű eljárás a politikai-katonai taktika és stratégia tárgykörébe tartozik, amely kiszakítja az egyént egzisztenciális közegéből és kiszolgáltatja az erőszakos technológiáknak. (Ezen nem sokat javít, ha van etikai kódexe az adott szolgálatnak vagy látszólag megpróbálja távol tartani magát a politikai döntéstől, esetleg nem szolgáltatja ki az informátorait.)

A probléma vázlatos jelzése minden olyan kérdést tartalmaz, amelyen érdemes elgondolkodni. Leegyszerűsítve: ha terepmunkán levő kulturális antropológusként azért kérdezem meg az afgán vagy az iraki embereket, hogy információt gyűjtsenek szokásaikról, meggyőződéseikről, kapcsolataikról, vallásukról, majd azt a politikai döntéshozók vagy egyenesen a katonák elé terjesszem, akik ennek a birtokában megsemmisítő csapást méretnek-mérnek a megkérdezettekre, akkor az „akadémiai antropológusok” érthető módon nem fogják kedvelni ezt az eljárást...

Az akadémiai antropológia nem szorul védelemre, de kultúrával foglalkozó emberként feltehetjük a kérdést: vajon dönthetünk-e ilyen módon a világról és abban az emberről? A válaszuk csak az lehet, hogy nem, mert – Ibsen nyomán – azt mondhatjuk, hogy kultúrával vagy kulturális antropológiával foglalkozni annyi, mint ítélőszéket tartani önmagunk fölött (gyakran rákérdezve arra, hogy vajon helyes-e ember- és világérzékelésünk).

Az amerikaiak spekulatív formuláit nem lehet az európai – különösen a német – filozófiai hagyomány értelmében elveknak nevezni, mert azt merev, a katonai feladatra koncentrálnó pragmatizmus jellemzi, az a konkrét probléma megoldásának irányába hat. Ezt a kemény gondolkodást William James¹ az empirikus tényekre tapadó, eredményhajszó, anyagelvű technikaelvű, nem hívő, pluralista, fatalista, szkeptikus stb. jelzőkkel írja le.

A terepmunka sajátossága ebben az esetben az, hogy műveleti területen folyik, amely az ott élők „idegvégződéseiben” Mi és Ők részekre tagolódik, és mindent rászédésként értékelnek. (Gondoljunk arra, hogy még itthon, Budapesten is

---

¹ William James: Pragmatism. Dover. Thrift Edition, Dover Publications, Inc. New York, 1995. 4. p.

milyen tartózkodással válaszolunk [vagy nem válaszolunk] az utcára küldött kérdezőbiztosoknak, különösen, ha a lakcím vagy a telefonszám után is érdeklődnek, nem beszélve a kapcsolatainkról.) Lehetséges, hogy egy antropológus ebben a helyzetben – bármennyire beleérző, ráérző vagy odaérző – a helybeli emberek szimpátiáját nem nyerheti el. Nem véletlen, hogy szolgálatteljesítés közben már több antropológust is legyilkoltak.² Ennek a háttérben okként nemcsak azt kell észrevennünk, hogy az iszlám országokban másként viszonyulnak a nőkhöz, mert akkor nem találunk magyarázatot a térségben eltűnt több száz haditudósítóra sem.

Katonaként tudjuk, hogy a hadműveleti területen mindennek (még az országút szélére dobott kendőnek, a falfirkának, de a zsákmányolt olajnak, perzsa műkincseknek is) van egy ún. *ellenségességi együtthatója*. A haláljelek – hála az emberi találékonyságnak – a helyi háborúkban egyre bővülnek (gondoljunk az út mellett álló, elhagyott gépjárműre vagy akár csak a katonák felé közeledő helyi lakosra, aki gyerek is lehet). Mindezek növelik a katonák érzékenységét, félelemérzetét, de gyorsaságát és akciókészenlétét is.

*

Háborúban a pszichés működésben éles kettősség mutatkozik, ami az energiák egészét igénybe veszi. Ezek egyike a nemzet és a szövetségesek iránt jelentkező féltő altruizmus, védelem, önfeláldozás, ami miatt becsüljük és hősként tiszteljük a katonát. A másik az ellenséggel szemben mutatkozó despotizmus, a támadás, a megsemmisítés. Nem lehetnek kétségeink, ezt az ellenség is így tapasztalja magán.

Minden nemzet latens formában rendelkezik más nemzetek ellenséges képével is. A közelmúlt délszláv háborújának propagandájában elég volt emlékeztetni az egyik oldalon a *csetnikekre* vagy a másikon az *usztasákra*, és a történelem mélységéből előtörték az iszonyat freskói.³ A második világháborúban a lelki előkészítés alatt a kiképzők vágya a csetnik mintához közelített a magyar katonák harciasságát illetően. Eszerint a katona „... *legyen olyan, mint egy kragujeváci szerb paraszt és harapja át, ha kell, az ellenség torkát.*”⁴ A magyar katonával azonban a közelharcot ennyire nem lehetett megszerettetni.

Bizonyos szabályszerűségként ismerhetjük fel, hogy a történelmileg meghaladottnak vélt fokozat (így a törzsi, a monarchista, a nacionalista, az etnikai, a fasiszta, a kommunista, a vallási [most az iszlámista], valamint azok maradványai) válik ellenségessé politikai síkon. Jó példa erre a 2001. szeptember 11-ei helyzet: „*A valódi ellenség: a radikális iszlámisták, akik intoleránsak minden sokféleséggel, különbözőséggel szemben, napjaink fasisztáivá váltak. Célpontjuk: a modern világ.*”⁵ Ez a modern világ pedig, amely a jogállamiságba, a szabadságba, a demokráciába burkolja magát, úgy tesz, mintha nem lenne köze ahhoz, ami a világban történik, és nem vetné rá magát hadseregeivel az energiaforrásokra.

A XXI. századból még csak egy évtized telt el, de már ismét új ellenségképek és háborúk sorakoznak. Az amerikai szemléletbe szublimálva mindig megjelenik az *idegen*, akinek a társadalma kaotikus, aki veszélyeket rejt a polgári társadalmakra, és végül a genocid (népirtó) attitűd, különösen, ha ázsiaiakról, arabokról van szó. Ennek

---

² Az előadásban Michael Bathia (1976–2008), Nicole Suveges (1970–2008), Paula Loyd (1972–2009) neve hangzott el.

³ L. Anto Knežević: An Analysis of Serbian Propaganda. Domovita TT, Zagreb, 1992

⁴ Bujkovszky Gusztáv százados: Lelki előkészítés. MKSZ 11. szám, 1943. XIII. évf. IV. 300. o.

⁵ Francis Fukuyama: Their Target: The Modern World. Newsweek, Special Davos Edition, December 2001 – February 2002, 58–63. pp.

hiányában ugyanis nem érthető, hogyan lett (a korszerű, igen pontos fegyverek alkalmazása mellett) a vietnami háborúnak 3 millió civil áldozata, amit már közelít az afganisztáni, iraki térség áldozatainak száma is. Tudunk róla, hogy elődeink, a hunok is voltak ilyen elrettentő rémek Európában. Még *Rudyard Kipling*, a búr háború haditudósítója, az irodalmi Nobel-díj 1909-es kitüntetettje, is írt egyik munkájában (1937) a polgárház hátsó ablakán bekémlelő hun-tekintetről (Hun's reflexion).

Hatalmi szempontból csak marketing fogásként beszélhetünk a kultúrák és hordozóik azonosságáról. Az előítéletek, valamilyen rezonancia-szinten, mindig jelen vannak.

*

A kemény gondolkodás központi eleme a változás-átalakulás kiküzdése, amelyre közvetetten a hadseregben is alkalmazott (egyébként a tradicionalista vallásokból átvett) „misszió” kifejezés is utal. A még érvényben lévő amerikai paradigmát úgy lehet interpretálni, hogy:

- (a) nem elég felismerni és megnevezni az ellenséget, hanem
- (b) háborút kell indítani és fel kell számolni az érintett vagy valószínűsített hatalmi csoportokat, azok kiépített hatalmi berendezkedését; továbbá
- (c) segítséget kell nyújtani a társadalmi, gazdasági, politikai változáshoz, rekonstrukcióhoz; és
- (d) a veszélyeztetett országokban komplex védelmi rendszereket kell működtetni.

Az adott területen élők megváltoztatása pusztán az antropológia eszközével nyilván nem érhető el, de a hadseregek közreműködésével sem. Igen összetett etnikai, vallási, szokásjogi, etikai kérdésekről van ugyanis szó, amelyekhez társul, a minden területet átszövő *hiány* jelenléte, az emberek változásához szükséges külső kondíciók hiánya. E koncepció keleti változatáról (ti. a természet, az ember és a társadalom átalakításáról) nekünk, magyaroknak is több évtizedes tapasztalatunk van...⁶

Ha tartós kapcsolatokra törekszünk ezekkel az országokkal, akkor komplett iskolákat kell a helyszínre vinnünk, amelyekben az előre felkészített, helybeli tanárok megkezdhetik a tanítást, és amelyekben nyílt napokon a nagyszülők, szülők, testvérek, rokonok is megtekinthetik, hogy milyen körülmények között, mit tanulnak a gyermekeik. A bizalom felénk való szivárgásának ez lehet az egyik hosszú távú útja. Politikailag bizonyára szakítani kell majd a civilizátori szereppel („visszük a demokráciát”). A fölény-tudat ugyanis mindig előítéletek forrása. Az olyan európai fogalmaink, mint például, az „értékes élet” nem értelmezhető ezekben az országokban, amelyeknek kultúrája sokkolja a Nyugatot.

*

Mi jellemzi napjainkban a muszlim tudatot? *M. J. Akbar*, vezető indiai újságíró, egyik könyvében a következőt írja⁷: „*A harc természete differenciált. Van egy hadsereg a*

⁶ L. (egyebek mellett) magyar gyapot, narancsligetek a Balaton körül, szocialista embertípus, fejlett szocialista társadalom.

⁷ Idézi *An army in the shadows* című cikkében Mark Huband. I.: Financial Times, Weekend July 20 July 21 2002, Books. Weekend FT V. (A könyv címe: M. J. Akbar *The Shade of Swords: Jihad and the Conflict between Islam and Cristianity* [Routledge])

harctéren, a másik az árnyékban... Minden muszlim két dimenzióban él: az egyik a nacionalizmus köre, a másik kör a testvériség... A kétségbeesés korában szükség van hősrre, aki inspirálni tudja a pániszlám győzelmet...”. Ez a közelítés módszertanilag erős redukción alapul és két faktorra utal: a nacionalizmusra, valamint a (a muzulmán) testvériségre, amelyek csupán a politikai síkot írják le.

A történelem oktatása a világon mindenütt úgy alakította a tudatokat, hogy várjuk a hős megjelenését, aki aztán mindkét oldalon valóban megjelenik (gondoljunk *Oszama bin Ladenre* az egyik, és *H. Norman Schwarzkopf* tábornokra a másik oldalon). A nacionalizmus természetes jelensége egy olyan világnak, amely még törzsi viszonyok között működik, megélte a kolonializációt, volt egy rövid dekolonializációs időszaka, majd belesodródott a globalizációként emlegetett új gazdasági gyarmatosításba.

Más idősíkban élő embereknél nincs a jövőnek olyan erőteljes vonzása, mint a mi esetünkben. A népcsoportok kulturális természetét a törzsiség védte meg napjainkig. Ezek az országok – politikailag, gazdaságilag – mára azok lettek, amit a külső hatalmak csináltak belőlük. A folyamatból látható, hogy keletkezése pillanatától a muzulmán világ többször került a létét fenyegető pusztulás közelébe, ezért transzformálják adott időszakokban bázisszükségletté a szent háborút a helyi politikai erők. A jelzett országokban (különösen Afganisztánban, Irakban) az ellentétek végsőkéig kiélezettek az értelmes, élhető lét, illetve az agonizálás nyomorszintje között.

A biztonság újragondolása, más alapokra helyezése egyben választási alternatívákat rejt magában az érintett társadalmaknak – a mostani helyzet azonban olyan, hogy csak egy alternatívát lehet választani. A kőkorszaki kulturális izoláció, diktatórikus erőszak, társadalmi visszafejlődés nem alternatíva – ezt tudják az adott országok elitjei is. A valódi alternatívát csak a szociális energiák felszabadítása, a szervezőelveiben is modernebb társadalom felé való történelmi haladás jelenthet. Azaz: lefelé vagy fölfelé indulni el a történelmi lejtőn?

Az emberi szükségletek egyetemesek: a fertőzések megszüntetése, egészségügyi ellátás, kalóriadús étkezés, megfelelő lakhatás, korszerű oktatás, munkaképes lakosság foglalkoztatása, technikai haladás – és folytathatnánk a felsorolást. Fontos feltétel lehet az ipari-társadalmi egységek mobilizálódása, a politikai, adminisztratív osztály cserélődése. Pozitív lesz mindezek visszahatása a családi, társadalmi szerkezetre, a fogyasztás növekedésére valamint a nemzetközi kapcsolatokra. Változni csak az ilyen társadalmak tudnak, ez vezethet a kultúrák együttműködéséhez, az ember mentális fejlődéséhez.

*

A katonai területen alkalmazott tudás a két világháború közötti időszakban is jelentősen bővült – gondoljunk a szociológiából vagy a pszichológiából átvett olyan elemekre, ami a hadifoglyok kihallgatásának, a lélektani műveleteknek, a lakosság csoportjai értékelésének, a közvélemény vizsgálatának vagy a vezetésnek a hatékonyságát növelte. Az antropológiával kapcsolatban megemlítem, hogy *dr. Ferenczi Sándor* (1873–1933) ideg orvos, pszichoanalitikus az I. világháború időszakában, honvédorvosként szembesült a háború komplex hatásaival. Amint írta: „*A háború tömegesen produkálta az idegbetegségeket, amik magyarázatot és gyógyítást követeltek...*”⁸

⁸ Dr. Ferenczi Sándor: A hisztéria és a pathoneurózisok. (Pszichoanalitikai értekezések) Budapest, 1919, Dick Manó Kiadása, 72. o.

Ferenczi doktor 1914. október 26-tól 1916. január 4-ig a pápai 7. huszárezred első lovasszázadának főorvosa volt. Saját leírásából tudjuk, hogy e beosztásában készítette el Galíciában fejsérülést szenvedett parancsnokáról a világtörténelem első lovas analízisét. 1916. január 5-étől Budapestre helyezték: a Mária Valéria barakk-kórház idegbetegyek osztálya főorvosa lett, ahol egyetlen neurológus volt esetenként 600 betegre. Igen komolyan vette a magyar királyi honvéd orvosok szolgálati esküjében foglaltakat és minden körülmények között rendkívüli tehetsége és lelkiismerete szerint járt el. Gyógyító munkájában a szigorúan tudományos módszer kiegészült magas műveltsége felelősségével.

A *Ferenczi* által diagnosztizált zavarok minden háborúban ismétlődnek. Példaként említhetem *Eric Vermetten* professzor kutatásait, aki a Holland Központi Katonai Korház pszichiátere. 2006-ban, Amszterdamban *A stresszre vonatkozó klinikai kutatások használatában felmerülő dilemmák* című konferencián elhangzott előadásában jelezte, hogy van körülbelül már 120 000 új holland veterán, akiknek 19,5%-át mentális problémákkal kezelik. A szemtől-szembe, valamint a házról-házra harc és az aknarobbanások nyomán esetükben aktív és passzív traumák (alvászavarok, egyensúlyvesztések, remegések, szociális fóbiák stb.) egyaránt előfordulnak.

Az iraki háborúban 2003-tól 2007-ig, öt év alatt 3728 amerikai katona esett el és 27 506 sebesült meg. *James Gandolfini* *Eleven emlékek Irak után* című filmjében (2009), amelyet a veteránok új generációjának visszatéréséről forgatott, a katonák traumáikat így írták le: „*Hittem az ügyben... aztán összetörtem, mint a kőpadlóra ejtett üveg pohár*” (*Jonathan Bartlet* közkatona, akinek mindkét lábát amputálták). „*Felnőtt férfi testébe zárt hatéves gyerek vagyok*” – mondta *Jay Wilkerson* törzsőrmester, aki agysérülést szenvedett. A harcoló katonák 1/3-a szenvedett agysérülést. Az iraki az első olyan háború volt, hogy a sebesültek 90%-a életben maradt. „*Bevetés előtt mindenki imádkozott*” – mondta *John Jones* törzsőrmester. Akik a szárazföldi erőknél nem hisznek a pszichológiai utóhatásokban, azok azt mondják „*Rántsd össze a segged, és menj tovább!*” *Dexter Pitts* közlegény szerint ebben a kemény maszkulin mezőben csak ezt lehet tenni.

*

A konferencia fontos eredményének tartom, hogy ráirányította a figyelmet a műveleti területen szolgáló katonáink érdekét szolgáló azon új lehetőségekre, amit a lokális háborúban az alkalmazott kulturális antropológia (is) jelenthet. Kétségtelenül pozitív a hatása a civil-katonai kapcsolatoknak – ezt az előadások is jól reprezentálták. Csak a szakértelem bővülésének függvényében nőhet a katona mozgástere. Ebben a vonatkozásban történelmi példaként megemlíthetjük *Napóleon* kartotékokból, térképekből álló gondolkodási szerkezetét,⁹ amelynek részei:

- (a) katonai helyrajzi térkép: helyrajzi nevekkal, erődökkel, támaszpontokkal, ezredekkel, ütegekkel, fegyvergyárakkal, kikötőkkel, depókkal, a hadviseléshez szükséges forrásokkal (élelmiszer, ruházat, lovak, szekerek stb.);
- (b) polgári igazgatási térkép: az államháztartás tételei (bevételek, adók, sarcok, államjavak jövedelme, államadósság, személyi járandóságok, közmunkák, igazgatási statisztikák, államszervezetek hierarchiája (rangokkal, hatáskörökkel, illetményekkel);
- (c) életrajzi, erkölcsi kartotékok rendszere: vezető egyének, csoportok, foglalkozási

---

⁹ Taine Hippolit Adolf: Bonaparte Napóleon. (Ford. Baglyasi Béla) Budapest, Az Atheneum Irod. és Nyomdai Rt. Kiadása, MCMXIX, 33–34. old.

ágak törzslapjai, szükségletekkel, jellemekkel, hajlamokkal, várható magatartásokkal. (Ez utóbbi kartoték kimondottan *alkalmazott antropológiai* adatokat tartalmazott, és ezt Napóleon a legfelsőbb szintű vezetés esetében lényeges tényezőként kezelte.)

E faktorok összegzésekkkel, osztályozással, eredményekkel, valamint külön, a három faktor összehasonlító főeredményeivel záródtak, és folyamatosan bővültek adatokkal, fogalmakkal, tervekkel. *Napóleon* speciális értesüléseit egyébként felderítőinek jelentéséből szerezte

A konferencia foglalkozott azokkal a kritikus pontokkal, amelyek további tisztására várnak, kiemelte és bemutatta az amerikai gyakorlatot (Human Terrain Team, Human Terrain System). Az amerikai eljárásokat mérlegelten célszerű átvenni. Mivel az erőszak nem kulturális jelenség, a kultúrák aktivitása nem olyan természetű, hogy – *Samuel P. Huntington* nyomán¹⁰ – szélesebb értelemben a civilizációk összecsapásaként kellene felfogni. Inkább értelmezhető az indulatok összecsapásaként;¹¹ vagy például az iszlám-jelző nélküli (radikális, politikai, militáns) okként való azonosításaként a terrorizmussal; vagy a változások azonnaliságának igényeként. Ezért erős kritikával kell illetni a folyamatokat mindkét oldalon.

*

Az alkalmazott antropológiát tanuló hallgatóknak szembesülniük kell tárgyuk keletkezésének történeti-politikai körülményeivel, problémás kérdéseivel azért, hogy ne sérüljön szakmai identitásuk, ha majd gyakorolják praxisukat. Érdemes továbbgondolkodni tehát azokon a határokon, amelyek a politika és az alkalmazott antropológia, a felderítés- és az akcióantropológia valamint az akadémiai és az alkalmazott antropológia között húzódnak.

Ma már nem az a helyzet, amit *Mary McCarthy* így írt le a Vietnami jelentés című könyvében (1969): „*Ha az ember működés közben figyeli e tudományt (a politikatudományról van szó – H.D.) Vietnamban, a testvér »diszciplinákkal«: a szociológiával és az antropológiával összefüggésben (a vietnamiak nem tudják, mit kezdjenek velük – tájékoztatta egy evangélikus hittérítő a riportert, a Viet Cong meghódította hegyi törzsekről beszélve. Nincs antropológiájuk, amely vezérelné őket), elcsodálkozik, hogy ezt a tudományágat hogyan is használhatták másra, mint háborúra. A »tisztá« politikai tudomány eszméje itt éppoly távolállónak látszik az aktualitástól, mint az atomerő a békés felhasználástól.* Kiválóan felkészült, fiatal tisztjeink, már nem „gyorstalpalót” végeztek, mint az akkori amerikai tisztek a hadsereg beágyazott tanfolyamain.

Milyen problémák vetődnek fel a teljesség igénye nélkül: a divergens gondolkodás délibábja a sokféle igazság; nem tudni pontosan, hogy milyen elvekből adódik az alkalmazott módszer vagy érvényes-e ezen a területen *P. Feyerabend* módszertani anarchizmusa, amely szerint minden módszer megteszi; mit bizonyítanak a terepmunka érzéki adatai; mire használjuk a megszerzett információt.

A katona védelmére már akkor gondolni kell, amikor a politika döntést hoz az alkalmazásról, a hadvezetés pedig a bevetésről és a logisztikai biztosításról. Mindezeket a folyamatokat megelőzően azonban szervezni kell a szakszerű felkészítést. Súlyos felelősség ez, ezeken a területeken nem születhetnek rutin döntések.

---

¹⁰ I. The Clash of Civilizations

¹¹ I. Dominique Moisi: The Clash of Emotions

Tanárkollégámnak, *Magyar István* alezredesnek igaza volt, amikor hozzászólásában azt mondta, hogy minden eszköz jó, amivel egy katona élete is megmenthető. A felderítésnek és minden más adatszerzésnek sokkal differenciáltabbá vált a feladata napjainkban, a világ feszültségtereiben. Úgy gondolom, elfogadható, hogy a megértő társadalom és humántudományok elkötelezettebbek, mint a természettudományok. A katonai vezetők felkészítésében fontos lehet a kulturális antropológiai felkészítés, hogy ne olyan idegenként tekintsenek a műveleti területen élőkre, mint a japán Kabuki-színház szereplőire.

A halálra (tömeges halálra) irányuló cselekvésnek széles spektruma van – gondoljunk a háborúelméletek szakadatlan kidolgozására az ókori Kínától napjainkig, a hadijátékok millióira a katonaiskolákban, a háborúk százazeire a történelemben, a terrorizmusra valamint a hadiiparra, amely számára több mint háromszázezer tudós dolgozik.

A párbeszéd és az erőszak nem helyettesítik egymást, mindkettő, mindig valamilyen rezonanciaszinten van jelen a történelemben. „*Érthetetlen, miért jó, ha másokat megsemmisítenek?*” - hangzik el néha a civilek kérdése. Ebben a formában, ép tudatként ez nem létezik. „*A háborúk többet mondanak a múltból, mint egy-egy történelmi tájkép, mert a nemzeteket legnagyobb erő kifejtésük extázisában mutatják be, ezért összefoglalói és tükrei mindama kulturális eredményeknek, amelyeket az illető nép békemunkájával kitermelt és összegyűjtött, avagy megfordítva, vétkes könnyelműséggel elmulasztott*”¹² – vonták le a tanulságot a hadtörténelem sorsdöntő csatáiból a második világháború kezdetén a szakértők. Figyelmen kívül hagyhatjuk-e ezt a következtetést most, az új veszélyekkel fenyegető XXI. század elején?

---

¹² Sorsdöntő csaták. Marathontól a második világháborúig, I-II. kötet (Dr. Lukinich Imre és Markó Árpád) Franklin Társulat Kiadása, 1943. Az idézet *Nemes Bangha Imre* nyugállományú altábornagy *Múlt és jelen* című könyvrészletéből való. (I. II. kötet, 410–518. old.)